

Η ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΩΜΑ

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

Το κείμενο αυτό διαβάστηκε στην εκδήλωση παρουσίασης του βιβλίου «Όψεις της Γλώσσας» του Τάσου Χριστίδη στη Θεσσαλονίκη, στις 8 Μαΐου 2003. Πρόκειται για ένα κείμενο που προσποιείται ότι μιλά για τον χωρισμό, την απώλεια, την απουσία, την κατάθλιψη και τις σχέσεις τους με τη γλώσσα. Υπαινίσσεται όμως διακριτικά το δράμα και το μεγαλείο της συνάντησης. Των συναντήσεων χωρίς πολλά φλύαρα λόγια, των συναντήσεων που αντέχουν και να μη συμβούν. Είναι ένα μικρό κείμενο που συνεχίζει να κλείνει πονηρά το μάτι στον Τάσο ακόμη και σήμερα. Στον Τάσο όπως τον έζησα και όπως των χάσαμε.

Τώρα πια κανείς δεν μου κλείνει το τηλέφωνο πριν τελειώσω τη φράση μου.

Απουσία χωρίς συνάντηση, γλώσσα που αγκυλώνεται οδυνηρά στο σώμα. Το δράμα της απώλειας έχει αρχίσει.

Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 2005

Οι ήχοι του οποίους παράγει ένα βρέφος είναι, όπως πολύ εύστοχα υποστηρίζει ο Salomon Resnik (στο βιβλίο του *Personne et Psychose*), «φωνητικές χειρονομίες», προεκτά-

σεις του σώματος «ψευδόποδες» του σώματος: μια ηχητική διεύρυνση του σώματος που επεκτείνει συνεχώς τα όριά του και βγάζει σιγά σιγά το μικρό παιδί από τον εαυτό του. Το μικρό παιδί μαθαίνει να παίζει με αυτούς τους ήχους όπως παίζει με το σώμα του – στη συνέχεια μοιράζεται αυτό το παιχνίδι με άλλους, κυρίως με τους σημαντικούς άλλους, όπως τη μητέρα του και τον πατέρα του. Οι «άλλοι», κινητοποιώντας τον «βρεφικό» τους εαυτό, αρχίζουν και αυτοί να παίζουν με αυτούς τους ήχους και αναπτύσσεται έτσι μία διάδραση που φέρει σε επαφή το μέσα και το έξω.

Η φωνή είναι στην αρχή ένα μέσο έκφρασης που συνδέεται άμεσα με το σώμα, είναι μέρος του σώματος, είναι χειρονομία, είναι δράση. Η μεταμόρφωση της φωνής και των ήχων της σε σαφείς και διακριτές λεκτικές παραστάσεις, σε ρητές διευκρινίσεις, συνδέεται με ένα πρωταρχικό καταθλιπτικό φαινόμενο που προκαλείται από τις συνέπειες μιας βασικής διαφοροποίησης. Πρόκειται για την οδυνηρή διαφοροποίηση μεταξύ παιδιού και σημαντικού Άλλου, μεταξύ διαφορετικών ενορμήσεων και συναισθημάτων, μεταξύ σώματος και ψυχής.

Το παιδί γίνεται μία διασπασμένη και χωριστή ολότητα στο βαθμό που ανακαλύπτει τον Άλλον ως διασπασμένη και χωριστή ολότητα. Η διαφοποίηση αυτή και η «συνειδητοποίησή» της από το μικρό παιδί γεννά έντονη απογοήτευση και επιθετικά συναισθήματα (ο Άλλος παύει να αποτελεί μια απλή συνέχεια μας) καθώς και αισθήματα ενοχής (ο Άλλος που τόσο αγαπάμε, αλλά και από τον οποίο τόσο εξαρτόμαστε, μας γίνεται μισητός).

Αυτή η «βιογραφία του συμβόλου» (όπως την ονομάζει ο Resnik), που ξεκινά από μια αρχική κατάθλιψη, αποτελεί μian οδυνηρή αλλά και δημιουργική εμπειρία. Το παιδί πρέπει να μπορέσει να δεχθεί ότι η λέξη «μαμά» (που περιέχει, όταν πρωτοεμφανίζεται, όχι μόνο ένα πρόσωπο αλλά και έναν ολόκληρο κόσμο σχέσεων – και πάντα θα διατηρεί κάτι από αυτόν) προϋποθέτει και ενέχει την απουσία της πραγματικής μητέρας. Η λέξη δεν είναι το πράγμα, το «αντικείμενο», αλλά μια εκδήλωση που τα υποκαθιστά. Το παιδί πρέπει να μπορέσει να εμπλουτίσει όλο και περισσότερο αυτή την εκδήλωση που δηλώνει την απουσία, παίζοντας πάλι με τις λέξεις, παίζοντας με τη γλώσσα – και το παιχνίδι με τη γλώσσα είναι βασικά ένα παιχνίδι παρουσίας/απουσίας, όπως και τα υπόλοιπα παιχνίδια του μικρού παιδιού: παιχνίδια που επεξεργάζονται την απουσία.

Παράδειγμα: Δύο μικρά παιδιά παίζουν με τα γράμματα της αλφαβήτου. «Πες μου μια λέξη που να αρχίζει από ωμέγα» λέει το παιδί της Α' Δημοτικού. «Ο Μεγαλέξανδρος» απαντά το παιδί που πάει στο νηπιαγωγείο.

Η αδυναμία να αντέξουμε την απουσία μάς αναγκάζει να τη ζούμε ως μια συγκεκριμένη παρουσία (όπως συμβαίνει στις ψευδαισθήσεις της ψύχωσης, αλλά και στη μανιώδη συγκεκριμενολογίας μιας στείρας καθημερινότητας).

Μπορούμε όμως να φανταστούμε τα πράγματα και κάπως διαφορετικά.

Ένα βρέφος, πριν από οτιδήποτε άλλο, πρέπει να το κρατήσουμε, να το «φέρουμε» στην αγκαλιά μας – και η αγκαλιά αυτή είναι και μια ψυχική αγκαλιά, που φτιάχνεται από λόγια, από αφηγήσεις. (Η αγκαλιά αυτή παραμένει για όλη μας τη ζωή ένας χαμένος παράδεισος που συνεχώς αναπολούμε: «να είχα κάπου να ακουμπήσω»). Χάρη σε αυτή την αγκαλιά –και την κίνηση του μικρού παιδιού προς αυτή και μέσα σ' αυτή, καθώς από μωρό μαθαίνει με το χρόνο να βολεύεται, να παίρνει θέση– μπορεί στη συνέχεια το παιδί να φέρει τον εαυτό του, το σώμα του και να αρχίσει να (μετα)φέρεται και μέσω της γλώσσας. Από την «ολική» αγκαλιά στη χαρά της κίνησης με το σώμα (από τα δύο σώματα που σχηματίζουν μian αρχική ολότητα στο ξέχωρο, αυτόνομο σώμα), από την κίνηση με το σώμα στην κίνηση με τη σκέψη, από την κίνηση με την σκέψη στην κίνηση με τη γλώσσα, από τον εαυτό προς τους άλλους και μακριά από τους άλλους, η γλώσσα γεννιέται ως μία δραματική προσπάθεια απόσπασης από το σώμα μας, έτσι ώστε να μπορέσουμε να ταξιδέψουμε προς τους άλλους – και ίσως τελικά προς το σώμα των άλλων.

Ίσως γι' αυτό η γλώσσα κατατρέχεται πάντα από μια νοσταλγία επιστροφής – και ίσως σε τελευταία ανάλυση η νοσταλγία αυτή να οδηγεί προς τους άλλους.

Και επειδή ακριβώς η γλώσσα κατατρέχεται από μια νοσταλγία επιστροφής σε κάτι ολικό –που όμως θα την καταργούσε σε γλώσσα– γι' αυτό και παραπαίει σε συνεχείς μεταφορές. Και τότε μπορεί και μετατρέπεται σε ποιητική γλώσσα, σε μαγική γλώσσα, σε προφητική γλώσσα, αλλά και σε παθολογική γλώσσα.

Θα μπορούσα να αποφύγω μια αρχαιολογία της γλώσσας μιλώντας για ένα βιβλίο του Χριστίδη (και μέσα από αυτό μιλώντας και για τον ίδιο);

Η αρχαιολογία του Χριστίδη, η ανασκαφή του πάνω στο σώμα της γλώσσας, αναδεικνύει με τον πλέον ενδιαφέροντα τρόπο τη συνάντηση της γλωσσολογίας με την ψυχανάλυση. Η συγκέντρωση των κειμένων (κείμενα που μου ήταν γνωστά ως νησίδες αναπάντεχης κριτικής σκέψης) απελευθερώνει την υπόγεια δύναμή τους: οι νησίδες γίνονται ψηφίδες που εικονογραφούν μια γόνιμη εμμονή: πίσω από τη γλώσσα υπάρχει το «άλλο» της γλώσσας (ή ο Άλλος της γλώσσας, για όσους προτιμούν αυτή την εκδοχή). Η γλώσσα δεν είναι ποτέ πλήρης και γι' αυτό μπορεί να είναι δυνατή, δεν είναι ποτέ επαρκής και γι' αυτό συνεχώς δουλεύεται και ατέλειωτα εξελίσσεται, δεν είναι ποτέ μόνο παρουσία και γι' αυτό αναζητά, κινείται, «παλινδρομεί». Η γλώσσα δεν είναι μόνο χρηστική και γι' αυτό παραπατά. Η γλώσσα κινείται! Ξεκινά από ένα δράμα χωρισμού – που όμως προϋποθέτει ένα δράμα συνάντησης (το οποίο σπάνια αναγνωρίζουμε ως δράμα, όπως τόσο συχνά συμβαίνει με τα δράματα της συνάντησης!). Η γλώσσα είναι όπως και η ίδια η ζωή: κίνηση προς/κίνηση από. Άρα η γλώσσα είναι ένα συνεχές δίλημμα (και σε αυτό το επίπεδο ίσως είναι μια αντανάκλαση της ίδιας της ζωής: προς το σώμα, προς την αρχέγονη συν-βίωση, προς την αρχική ολότητα – ή αντίθετα μακριά από το σώμα, προς το αναλυτικό, την αφαίρεση, την αιώρηση πάνω από τα πράγματα, τις συγκινήσεις, τα αισθήματα.

Τι πιο τραγικό για τη γλώσσα από τη στατικότητα της και τη λίμνασή της; Τι πιο μίζερα θλιβερό από την επικράτηση μιας ερήμου της χρήσης, μιας νεκρής θάλασσας της κυριολεξίας;

Να λοιπόν τι μας δείχνει ο Χριστίδης με το δάκτυλο, δεικτικά σε μικρό παιδί και δηκτικά σε μεγάλος. Εκεί νομίζω ότι πατά αυτό το *ίσως* που κλείνει την εισαγωγή του βιβλίου του (εισαγωγή που τα ίδια τα κείμενα επιβάλλουν) και συνοψίζει τη γνώση σύμφωνα με τον μύθο: όσο κι αν προσπαθούμε δεν θα πετύχουμε ποτέ την πλήρη αποκάθαρση της γλώσσας από τη γειώσή της. Και ευτυχώς θα έλεγα που δεν υπάρχει μια τέτοια «τελική λύση» με τη γλώσσα. Γιατί η γλώσσα υπάρχει –εκτός κι αν κάνω κάποιο τρομερό λάθος και τότε διορθώστε με– όχι απλώς για να επικοινωνούν οι άνθρωποι μεταξύ τους, όχι μόνο για να δομούνται, αλλά νομίζω κυρίως για να δονούνται.